

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

KÖKSAL, T. (2021). Dijital Dünya'da 'Suretsiz Toplum'. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25 (3), 1249-1259.

Dijital Dünya'da 'Suretsiz Toplum'

Tuba KÖKSAL^(*)

Öz: Teknolojinin gelişmesi ile birlikte toplumun içinde bulunduğu dönemde, insanların sahip olduğu imkan toplumsal yapıda yeni ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İletişim teknolojilerindeki yeniliklerin insanların gündelik hayatının pek çok alanında etkili olmasıyla birlikte, bunların çeşitli toplumsal ve psikolojik etkileri de gözlemlenmektedir. Teknolojik gelişmeler beraberinde dijital dünyanın yaygınlaşmasına ve kolaylıkla ulaşılabilir olmasına neden olmaktadır. Bu durum, insanları gündelik hayatta dijital sanal bir ortamda yaygınlaşan, toplumun her kesimini zaman ve mekandan bağımsız bir biçimde kapsayan, yeni medya olarak da adlandırılan bir iletişim biçimine sevk etmektedir. Bireylerin dijital ortamlarda farklı uygulamalar aracılığıyla katıldıkları bu iletişim ortamı beraberinde dijital kimlikleri ortaya çıkarmaktadır. Yeni iletişim ortamları küresel ağlar aracılığıyla hızlı iletişim özelliği taşımaktadır. Burada ortaya çıkan farklılaşmanın toplum ekseninde görünürlük kazandığı alan, sosyal paylaşım ağlarıdır. Sosyal medyanın da etkin olarak kullanıldığı bu dijital ortamlar kullanıcılara özgür bir ortam sunmakla beraber; dijital platformların gelişim süreci içerisinde insanlar kendilerini daha rahat ifade edebilmek için yeni etkileşim ve ifade biçimleri geliştirmektedirler. Sosyal medya uygulamalarının sahibi olan şirketlerin veri toplayıcılığı bir yerde göz ardı edilerek, gerçek kimlikleri kullanmadan insanların fikirlerini özgürce ifade edebildiği bir ortam vadedilmektedir. Bu sanal özgürlük ortamı gerçek kimliklerin kullanılmadığı ve insanların istediği rollere bürünebildiği, kendilerini belirli bir yere kadar sınırlamadan ifade edebildiği bir dijital dünyada; insanların 'suretsiz toplum' birliğine dönüşmesine imkan sağlamaktadır. Bu makale ile; ilk defa kullanılan 'suretsiz toplum' kavramını ilgili literatür aracılığıyla tanıtmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suretsiz toplum, sosyal medya, dijital toplum, dijital sosyalleşme

“Faceless Society” in Digital World

Abstract: With the development of technology, the opportunities that people have today cause the emergence of new relationships in the social structure. As innovations in communication technologies are effective in many areas of people's daily lives, various social and psychological effects are also observed. Technological developments cause the digital world to become widespread and easily accessible. This situation leads to a form of communication, also called new media, which is gradually becoming widespread in daily life and covers all segments of society independently of time and space. This communication environment, in which individuals participate through different applications by digital means, reveals digital identities. New communication environments have the feature of fast communication through global networks. The area where the differentiation emerging here gains visibility on the axis of society is social networks. These digital environments, where social media is also used effectively, provide users with a free environment; in the development process of digital platforms, people develop new forms of interaction and expression to express themselves more easily. Social media promises an

^{*}) Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, (e-posta: koksal7@gmail.com) ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0001-9367-7317>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate FOR AUTHORS & RESEARCHERS intihal incelemesinden geçirilmiştir.

environment where people can freely express their ideas without using their real identities, ignoring the data collection practices of the companies. This virtual freedom environment in a digital world, where real identities are not used and people can assume the roles they want as well as express themselves without limiting themselves to a certain extent, allows people to transform into an unity referred to as "faceless society". With this article; it is aimed to introduce the concept of "faceless society", which is used for the first time, through the relevant literature.

Keywords: Faceless society, social media, digital society, digital socialization

Makale Geliş Tarihi: 11.06.2021

Makale Kabul Tarihi: 23.09.2021

DOI: 10.53487/ataunisobil.951045

I. Giriş

Dijital dünyadaki iletişim ortamı her geçen gün yeniden şekillenmekte; yeni durum ve ortamlara karşılık gelecek kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu makalede kavram tanıtımı yöntemi ile 'suretsiz toplum'un tanımlanması hedeflenmektedir. Teknolojinin ilerlemesiyle şekillenen ve kullanıcıların her geçen gün yeni özellikleri ile tanıştığı sosyal medya; zaman ve mekân mefhumundan uzak, gerçek kimlik sunumunun zorunlu olmadığı, gündemlerin gün içerisinde herhangi bir kritere bağlı olmadan sadece ortamdaki etkileşimin ön planda olmasıyla değişebildiği dijital dünyanın; 'Suretsiz Toplum'u karşılayan bir yapıyı ifade ettiği söylenebilir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde 'Suret' varlığın görünen yanı, beş duyu ile algılanan yönü, yol, tarz, görünüş, biçim olarak genel manada ifade edilmektedir. Yaygın kullanımı olarak yüz, çehre, resim, yazı veya resmin kopyası olarak kullanılmaktadır (TDK). Dijital dünya yapısı gereği duyarlar ile algılamanın, yüz yüze etkileşimin dönüştüğü ve değiştiği yeni bir iletişim ortamı olarak gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir. Sosyal medyaya gerçek kimliklerini paylaşmayan kullanıcılar açısından bakıldığında; bu 'suretsiz iletişim' ortamı çeşitli nedenlerle kullanılabilen ve sosyal medyanın özgür iletişim ortamını oluşturduğu savını bu yönüyle desteklemektedir. Bu makalede amaçlanan, dijital sosyoloji bağlamında sosyal medya araştırmalarına olgu ve kavramsal çerçevede katkı sunmaktır. Ayrıca sosyal ilişkilerin önemli bir parçası olan suretin dijital ortamda ilişkilerin sürdürülmesi sırasında nerede bulunduğu bakılarak; 'Suret ortadan kalktı mı?' yoksa 'Dijital ortam için yeni bir biçimde mi üretildi?' gibi sorulardan yola çıkarak suretsiz toplum betimlemesi yapılmıştır.

II. Toplum ve Suret

Toplum; ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 2009: 732). Toplum, indirgenemez fizik birimi olan sosyal kişilerin oluşturduğu temel ve işlevsel gruplardan oluşmaktadır. Toplum, grup üyeliklerine dayanan, politik olarak örgütlenmiş en geniş birlik (Aksoy, 2013: 64) olarak da ifade edilmektedir. Gerhard Lenski'nin sosyokültürel evrim modeline göre toplumlar, değişmekte olan teknolojiye göre farklılık göstermektedir (Macionis, 2015: 104). Bu bağlamda küresel çapta teknoloji aracılığıyla dijital iletişim ortamlarının yaygınlaşmasıyla dijital topluma dönüşüm hızla gerçekleşmektedir. Küresel sosyal ağlar

aracılığıyla toplumsal etkileşim boyut değiştirmekte ve bu değişimin yansımaları sosyal hayatın her alanında var olmaktadır. İnsanlar içinde buldukları gerçekliği sosyal etkileşim yoluyla kendi iradeleri ile yeniden şekillendirip yorumlamaktalar ve bu durum gerçekliğin sosyal inşası olarak tanımlanmaktadır. Sosyal etkileşim, gerçeği inşa eden karmaşık bir anlaşma olarak nitelendirilebilir. Gündelik hayattaki pek çok durum birden fazla anlaşmayı içermektedir. Ancak insanların olayları nasıl gördüğü ve olaylar karşısındaki tutumları bireysel geçmişlerine, ilgilerine ve niyetlerine göre şekillenmektedir (Macionis, 2015: 142). Her ne kadar bireysel özellikler toplumsal etkileşim içerisinde önemli olsa da; insanlar mekan, amaç ve niyetlerine uyacak biçimde kendilerini toplum içinde var etme yolunu seçmektedirler. İnsanlar gündelik hayatta dahil oldukları ortamları niyetleri doğrultusunda, gerçeklikleri şekillendirerek biçimlendirirler. Toplumbilim, hiçbir bireyin tek başına olmadığı ve de olamayacağından hareket ederek; kişiler veya grupların karşılıklı etki ve tepki yoluyla anlaşabileceği gibi toplumbilimin en merkezi iddiasında bulunmaktadırlar (Arık, 2014: 47).

Toplumda iletişim eksenli etkileşim süreci dijitalleşme ile birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Önceleri yüz yüze iletişimin ağırlıklı olduğu bir dünyadan, dijital uygulamalar aracılığıyla insanların gerçek kimliklerini gizleyebilecekleri bir iletişim ortamına geçiş sağlanmıştır. İnsanların karşılıklı olarak konuştukları, mimiklerini, surat(suret)/yüz ifadelerini takip edebildikleri, görünüşleri ile hafızalarındaki benzerleri ile statülerini konumlandırabildikleri bir durumdan; dijital kimlikler aracılığıyla zaman ve mekan kısıtlaması olmadan, gerçek kimliklerini istedikleri kadar gösterebilecekleri ya da gizleyebilecekleri bir iletişim ortamına geçiş sağlanmaktadır. İnsanlar yüz yüze konuşurken; kendisine mesaj iletilen taraf, geri bildirim de denilen kendisine iletilen mesaja tepkisini, mesajla ilgili fikir ve kanaatini ya da cevabını doğrudan karşı tarafa iletebilmektedir. Ayrıca geribildirim; ses tonu, yüz ve vücut hareketi, duruş şekli gibi herhangi bir fiziksel cevap şeklinde de olabilmektedir. Yüz yüze iletişimde mesaj alışverişinin gerçekleştiği taraflar hem niteliksel, hem de niceliksel açıdan belirli ve sınırlı olmakta ve mekanik (Arık, 2014: 178) yahut dijital bir başka ara mekanizma olmadan iletişim gerçekleşmektedir.

III. Suretsiz Toplum

Zygmunt Bauman 'moda'yı açıklarken insanların kitlelere dahil olma isteğinin nedenlerine değinerek; zıt tutku ve arzular, bir gruba ya da topluluğa ait olma duygusu, kazanma arzusu olarak bu duyguları ifade etmektedir. İnsanda bulunan bireysellik ya da orijinallik duygusu kazanma isteği, bir aidiyet hayali ve bağımsızlık hayali, toplumsal desteğe olan ihtiyaç ve otonomluk talebi, herkes gibi olma isteği ve beraberinde biricik olma (Bauman, 2015: 24-25) talebi gündelik hayattaki pek çok insan hareketini açıklayan duygular olarak ifade edilmektedir. Bu tezat durumlar, insanın güvenlik arayışı için toplumla bir arada olma isteği ile özgür olup bırakıp gitme isteğinin sosyal medya kullanıcılarında gerçek kimliklerini yansıtmadan çevrimiçi platformlarda bulunmaları ile açıklanabilir. Sosyal medya kullanıcılarının gerçek kimliklerini gizlemeleri ya da yansıtmamaları; güvenli bir ortama duyulan ihtiyacın sıkıcı olarak nitelenebilecek sonuçlarından kaçmanın ya da özgür bir biçimde paylaşım yapabilmeyen, internet ortamında

rahat bir biçimde gerçek kimliğinden uzak bulunabilme halinin cazibesi olarak ifade edilebilir. Diğer bir anlatımla, sosyal medya yüz yüze iletişimin aksine; işi zorlaştıran, gerçek kimlikle iletişim kurmanın zorluklarını ortadan kaldırmaktadır. Ne kadar gerçekçi olursa da internet; doğası ve mevcut yapısı gereği sanal kimlik oluşturmaya müsait bir ortamdır. Gerçek kimlikler sosyal medya ortamında maskelenmeye uygundur (Çalışır, 2014: 183). İnsanlar özgür ve güvende olduklarını düşündükleri ortamlarda bulunmayı tercih ederler. Sosyal medya platformlarının her geçen gün daha fazla insan tarafından kullanılmasının nedenlerinin başında özgür olma fikrini desteklemesi gelmektedir. Her ne kadar bu söylem sosyal medya uygulamalarının sahibi şirketlerin inisiyatifi ile şekillenmiş olmasıyla birlikte, herhangi bir uluslararası geçerliliği olan sözleşmelerle dünya genelinde onaylanmamıştır.

Dijital dünyanın genişlemesiyle elde edilen imkanlar gündelik hayatın pek çok alanında olduğu gibi tüketim alışkanlıklarında da etkilerini göstermektedir. Dijital ortamlarda sadece eşya alışverişi yapılmamaktadır. Dijital sosyal ağlar aracılığıyla insan birçok duygusunu da yeri geldiğinde tüketmekte ve bir yerde Jean Baudrillard'ın ifade ettiği gibi 'oluşturduğu simülarklarla mutluluğun konmasını beklemektedir' (Baudrillard, 2010: 23). Melanezyalı yerliler hayran kaldıkları gökyüzünden geçen uçakların kendilerine doğru inmediklerini görünce benzerlerini yeryüzünde dallar ve sarmaşıklardan inşa ederler ve gece aydınlatacakları toprak parçasının sınırlarını çizerler. Baudrillard burada hakim olan düşünceyi; tüketimi yöneten büyümlü bir düşünce olarak ifade etmektedir. Bunu aynı zamanda gündelik hayatı yöneten mucizevi bir zihniyet olarak da sunmaktadır. Bu bağlamda sosyal medyada yaşananlar da; nesnelere kendilerinin verdiği tatminler, simülakr uçaklara, Malanezyalıların düşünce yapılarına benzer biçimde ifade edilebilir. Tüm bunlar ve sıradan tatmin duygusu gündelik hayatın sıradanlığını beslemektedir (Baudrillard, 2010: 23). Görünürde dijitalleşme ile birlikte gündelik hayat pek çok yönden değişime uğramaktadır. Bununla beraber sosyal bir varlık olan insanın duygu ve düşüncelerini ifade etme isteği değişmemektedir. Dijital araçlar aracılığıyla kodlarla ifade edilebilen duygular ve hayat tarzları görünür olmasıyla birlikte; bunların sosyal medya ve dijital ortamlarda paylaşımı biçim değiştirebilmektedir. Önceleri insanların çeşitli kalıplarla ve rollerle ifade ettikleri hayat tarzları dijital sosyal ağlar vasıtasıyla suretsiz bir kimlik ile kendilerini ifade etmeye olanak tanımaktadır.

Sosyal medya kullanıcılarının çeşitli nedenlerden dolayı gerçek kimliklerini yansıtmadan sosyal medya ağlarında paylaşım yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu durum, Şerif Mardin'in 'Mahalle Baskısı' ile Elisabeth Noelle-Neumann'ın 'Suskunluk Sarmalı' ile ifade ettiklerini; dönmüşen gündelik hayatın dijital hayatta yeni tezahürü olarak ve bu bağlamda yeni bir kavramla ifade ettiğim 'Suretsiz Toplum' biçiminde anlamlandırılabilir. Neumann'a göre; dışlanma korkusu insanları sürekli olarak hangi görüşlerin, davranışların ve tercihlerin kabul edildiğini, hangilerinin onaylanmadığını belirleyebilmek için çevrelerini gözlemlemek durumunda bırakmaktadır. Bu nedenle insanlar, diğer insanların kendileri hakkındaki düşüncelerini kontrol edebilmek amacıyla çeşitli stratejilere başvurduklarını ifade eder. İnsanlar azınlıkta olduklarına inandıkları zaman görüşlerini paylaşmada daha dikkatli davranıp, kimi zaman da susmayı tercih ederler (Özçetin, 2018: 127). Sosyal medya eksenli bir iletişim ortamıyla birlikte, dijital kimliklerin kullanıldığı dijital toplumun varlığı gündelik hayatın olağan akışında bulunmaktadır. 'Suretsiz Toplum' kavramı da bu sosyal medya eksenli dijital dünyadaki iletişim ortamında kullanıcıların gerçek kimliklerini diledikleri gibi gizleyebilmelerine karşılık

gelmektedir. Dijital teknoloji ve buna bağlı uygulamalar aracılığıyla insanlar gerçek kimliklerinden, fiziksel özelliklerinden, yaşadığı toplumdaki bağımsız olarak sosyal medyada kimlik inşa edebilmektedir. Böylece insanlar gerçek düşüncelerini ve duygularını daha rahat ve baskı altında hissetmeden sosyal medya ortamında gerçek suretlerinden ve kimliklerinden uzak paylaşım yapabilmektedirler.

IV. Dijital Toplum

Dijital kelimesi genellikle bilgi teknolojileri ile ilgili bir kavram yerine sıfat olarak kullanılmaktadır (Edwards, 2020: 13). Teknolojik gelişmeler ve değişimler bireyleri, toplumları, iktidar yapılarını ve ekonomiyi dönüştürmektedir. Bu değişim 'Dijital Dönüşüm' olarak adlandırılmaktadır. Bu dönüşüm kalıpları yıkmadan ama değiştirerek, kendine özgü bir dil ve teknik kullanarak sürekli güncellenmektedir. Medya da teknolojik gelişmelere bağlı olarak dönüşmekte ve 'yeni medya' kavramı ile genel olarak adlandırılmaktadır (Yeğin, 2020: 1).

Geçtiğimiz son otuz yıl içerisinde, internet başta olmak üzere yeni medya teknolojileri etkin bir şekilde gündelik hayatın vazgeçilmez bir ögesi haline gelmiştir. Özellikle vatandaşların Web 1.0 ve Web 2.0 uygulamalarını aktif bir şekilde kullanmaları onları dijital dünyanın içine çekmektedir (Fermanoğlu, 2019: 91). Dijital internet erişimine açık cihazların, dünyayı saran World Wide Webin, bulutsal bilişimin, ucuz hafızalama ve depolama aygıtlarının, algoritmaların, sosyal medyanın, toplanan bilgilerin ve mobil uygulamaların birlikteliği ile (Edwards, 2020: 15) toplumların değişimine ve mevcut iletişim biçimlerinin dönüşümüne neden olmaktadır. Yeni medya ve iletişim teknolojilerinin insanların gündelik hayatlarına etkileri sonucunda toplumsallaşma süreçlerinin, çevrimiçi olarak da adlandırılan sanal ortamlarda yeniden inşa edildiği süreçler olağan hale gelmektedir. İnsanların sanal dünyalarda teknolojinin ve internetin imkânları ile her geçen gün daha fazla zaman geçirmesi ise bu sürecin giderek hızlanmasına ve insan hayatının her alanında etkin olmasına neden olmaktadır. Bu yönüyle dijitalleşme günümüz toplumları üzerinde en etkili olan, yaşam pratiklerini ve hayata bakışı değiştirerek dönüşüme uğratan bir süreç olarak, sosyal bilimcilerin (Övür, 2020: 8) yeni araştırma konuları arasına girmesine neden olmaktadır. Tüm sosyal medya platformlarına bakıldığında; insanlar arası ilişkilerin zamandan münezzeh unsurları gibi düşünülen birçok yönü internet ve aracı olduğu teknolojiler vasıtasıyla (Edwards, 2020: 75) yeni bir boyuta evrilmiştir. 2019 Aralık ayı itibarıyla Covid-19 virüsü nedeniyle ilan edilen pandemi süreci; toplumları bir taraftan dijital dünyaya adaptasyona zorlarken, diğer taraftan dijital ortamda sosyalleşmelerine ve sosyal ağlar üzerinden oluşturdukları kimliklerle kendilerini ifade etmelerine zemin hazırlamaktadır.

Dijital toplumun başlangıcını 1980'lerin ortalarında kişisel bilgisayarların insan hayatına girmesi ile başladığı söylenebilir. World Wide Web 1989 senesinde bulunmasıyla, 1994 senesinden itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. 2001 senesinden itibaren pek çok önemli platform ve cihazların ortaya çıkmasıyla sosyal hayata büyük etkiler gözlemlenmektedir. Wikipedia ve iTunes 2001'de, LinkedIn 2003'te, Facebook 2004'te dijital ortam ve internet vasıtasıyla yayına başlarken, Reddit, Flickr ve Youtube 2005, Twitter ise 2006 senelerinde paylaşımına açılmıştır. Akıllı telefonlar ilk olarak 2007 senesinde satışa sunulurken

aynı sene Tumbler uygulaması da devreye girmiştir. Müzik paylaşımlarının yapıldığı Spotify uygulaması 2008 senesinde başlamıştır. Bu yılları izleyen 2010 senesinde ise Instagram ve tablet bilgisayarlar gündelik hayata dâhil olurlarken, 2011 senesinde ise Pinterest ve Google+ uygulamaları dijital hayat genişlemiştir (Lupton, 2015: 2). Tüm bu gelişmeler çerçevesinde; dijital medyanın teknolojinin yenilikleri ile şekillenmesinin yanında içerik olarak medya kültürünün farklı alanlarını da yansıttığı söylenebilir. Kökeni 1960'lara dayanan alternatif medya ve fanzinlerin tezahürü bugün sosyal medya platformlarında gözlemlenebilmektedir. Alternatif medya genel olarak hem konu hem de formata göre değişiklik göstermekle birlikte ortak özellikleri bulunmaktadır. Düşük bütçeli ve genelde bir kişi tarafından yayına hazırlanmaktadır ve yerel, ulusal ya da küresel konularda farklı görüşlerin ifade edildiği alan olarak konumlanmıştır (Bennett, 2013: 142). Sosyal medya bu minvalde farklı bakış açılarının kolaylıkla ifade edilebildiği yeni bir iletişim ortamı olma özelliğini teknolojik imkanlarla daha etkili bir biçimde geliştirebilmektedir.

Devletler, kurumlar ve bilgi akışları dijital sistemler üzerinden işleyişlerini sürdürmektedirler. Web 1.0 ile başlayan sadece kullanıcının tek taraflı bilgi alabildiği internet teknolojisi, web 2.0 ile kullanıcıların sadece bilgi alan konumunda değil bilgi veren, bilgi üreten ve ürettikleri içeriklerle var olup kendini tanımlayan bir dünyanın kapıları açılmıştır. Web 2.0 karşılıklı bilginin paylaşılması, web üzerinde verilerin kayıt altına alınması, kullanıcılar arasındaki etkileşimi belirginleştiren internet temelli web teknolojisidir. Kullanıcıların web üzerinde ortaklaşa kullandıkları bilgileri birbirleriyle paylaştıkları ağa web 2.0 teknolojisi denir. Web 3.0; yapay zekâyla birlikte internet aracılığıyla teknolojik aygıtları kullanan kişilerin duyguları, istekleri, beğenileri, ilgi alanları gibi konular takip edilerek veriler oluşturulmakta ve bu veriler aracılığı ile toplumu ilgilendiren konular ve kurumlar etkilenerek şekillenmektedir (Lupton, 2015: 9). Kullanıcıların gündelik hayatta dijital araçları internet temelli kullanmaları aracılığıyla uygulama sağlayıcıları aracılığıyla işlenen verilerin farklı uygulamalar ile insanlara çeşitli biçimlerde geri dönmesi olarak ifade edilebilir. Web 4.0 yerel disklerin kullanılmadığı tamamıyla sanallaştırma üzerine kurulu web teknolojisidir. Ufuk Gözübüyüköğlü'nün (2021) ifadesiyle; *Web 3.0 tam anlamıyla uygulanıp kullanılmaya başlanmadan ve kullanıcılar Web 3.0 kavramını benimseyemeden, Web 4.0 hakkında çeşitli çalışmalar yapılmaya başlandı bile. Web 4.0 teknolojisinde yapay zeka ve "Zenginleştirilmiş Gerçekçilik" (Augmented Reality) teknolojisi ön planda belirlemeye başladı.* 2016 yılı itibarıyla Japonya'da temellendirilen insan odaklı teknoloji olarak da nitelendirilen web 5.0 teknolojisi gündelik hayatta yer almaya başlamaktadır. Web 5.0 ile ifade edilmek istenen; teknoloji insana yönelik bir tehdit değil, insan için tasarlanmış bir yardımcı olarak algılanmalı görüşüdür. Japon Ekonomik Organizasyonlar Federasyonu tarafından hazırlanan çalışma, Toplum 5.0 felsefesi ışığında gelişmesi beklenen ekonomi ve sosyoloji reformunu geniş kitlelere anlatmayı amaçlamaktadır. Söz konusu çalışma ilk insanın doğuşundan bugüne kadar olan süreci bölümlere ayırarak günümüze kadar olan süreçte toplumları: Avcı Toplum (Toplum 1.0), Tarım Toplumu (Toplum 2.0), Endüstriyel Toplum (Toplum 3.0), Bilgi Toplumu (Toplum 4.0), ve Akıllı Toplum (Toplum 5.0) olarak beşe ayırıyor. İnsanlığa odaklanmış olmasına rağmen, Toplum 5.0, ekonomik kalkınmayı dengelemek ve sosyal sorunları çözmek amacıyla, öncülüğü bilim ve teknoloji inovasyonunun üstlendiği yeni bir topluma işaret etmektedir (Endüstri, 2021).

Günümüzde dijitallik bir kültür işareti olarak görülmekle birlikte; dijitallik modern yaşamın sınırlarını çizerek diğerlerinden ayıran yapay dokuları ile anlamlama ve iletişim sistemlerini de kapsamaktadır. Dijital kültür, çeşitli bileşenleri önce modern kapitalizmin açılımlarına bir cevap olarak beliren ve sonra yirminci yüzyılın ortalarındaki savaşların beraberinde getirdiği taleplerle bir araya gelen tarihsel durumlara koşullu bir fenomendir. İkinci Dünya Savaşı elektronik dijital iki bileşenli(binary) bilgisayarların çıkmasına neden olan katalizör, soğuk savaş da dijital kültürün gelişerek bugünkü haline ulaşmasını sağlayan bağlamdır. Teknoloji dijital kültürün gelişiminde rol oynayan kaynaklardan biridir. Diğerleri; bilgi ve bilgi sistemleri hakkında yapılan tekno-bilimsel tartışmalar, öncü sanat, karşı kültür ütopyacılığı, eleştirel kuramlar gibi çeşitli alt kültürel oluşumlar da bulunmaktadır. Bu farklı unsurlar da bilgisayar gibi soyutlama, kodlama, öz-düzenleme, sanallaştırma ve programlama dijital anlamda alt başlıkların ürünleridir. Dijital kültür bu unsurların arasındaki karmaşık ve diyalektik etkileşimlerin (Gere, 2018: 18-20) ürünü ve sonucu olarak ifade edilmektedir.

Dijital toplumda dijital kültür, dijital kimlikler aracılığıyla oluşmaktadır. Dijital toplum, sanal dijital kimliklerin en az gerçeği kadar önemli olduğu hatta kimilerine göre dijital kimliğin daha öne çıktığı bir toplumdur. Gerçekte ne olduğundan ziyade sanal dünyada ne olduğunun ve nasıl görüldüğü, sanal kimliklerin nasıl yönetildiğinin önem kazandığı bir (Övür, 2020: 16) dijital toplum ortamı gözlemlenmektedir. Bu durum yeni teknolojik imkanlar aracılığıyla gelişen dijital dünya sayesinde mümkün olmaktadır. Bireyler akıllı telefon, dijital kamera ve sosyal medyadan kaçınılmaz bile içlerinde buldukları sosyal hayatta bu araçları kullananlarla birlikte kendi bilgi ve rızaları olmasa dahi gündelik hayatlarına dâhil etmek durumunda kalabilmektedirler. 2009 yılında Google'ın yönetim kurulu başkanı Eric Schmidt müşterilerinin özel alanları ile ilgili görüşlerini: '*Kimsenin bilmesini istemediğiniz bir işi yapmayacaksınız.*' biçiminde ifade etmiştir (Aust & Ammann, 2019: 181). 2020 Covid-19 Pandemi süreci herkese dijital hayatın kaçınılmaz oluşunu göstermesi açısından önemli bir örnek olay olarak ifade edilebilir. Sosyal izolasyon nedeniyle insanlar gündelik yaşamlarının büyük bir bölümünü dijital ve sanal ortamlarda geçirmektedirler. Öğrenciler dijital uygulamalar aracılığıyla sanal sınıf ortamlarında derslere katılmakta, pek çok meslek grubu internet ve dijital ağlar aracılığıyla çalışmalarını sürdürebilmekte ve Covid-19 pandemisi nedeniyle gündelik yaşamın dijital ortamlara örtüştüğü alan artmakta ve insanların dijital ortamlara katılımı hızlanmaktadır.

V. Sosyal Medyada 'Dijital Sosyalleşme'

Modern toplumun içinde bulunulan son döneminde sahip olunan teknolojik bilginin ortaya çıkardığı ivme ile toplumsal ilişkilerde yeni bir yapı gözlemlenmektedir. İletişim teknolojilerindeki değişim, toplumsal ilişkilerde sanallık olarak adlandırılan yeni toplumsallık biçimini ifade etmektedir. Bireylerin sanal ortamda oluşturdukları ve sosyal medya kullanıcıları tarafından 'profil' olarak kavramsallaştırılan bireysel özellikler; dijital kimlik olarak ortaya çıkmaktadır. Birey kendisinin oluşturduğu profil ile diğer ağ kullanıcıları ile etkileşim ve iletişim içinde olması yeni bir sosyallik imkânı sunarken aynı zamanda mekânsal anlamda bir yenilik de üretmektedir. Sanal alan olarak adlandırılan yeni mekanlarda, profil sahipleri kendi bireysel farklılıklarını ağ teknolojilerinin imkanları çerçevesinde 'özgürce' ortaya koymaktadırlar. Daha geniş perspektifte bakıldığında; bireylerin kendilerine sınırları çizilmiş

‘sınırsız’ algıladıkları dünyada benzer durumlar sergiledikleri görülmektedir (Ertürk, 2017: 73-74).

Yeni iletişim ve sosyal medya araçları; iletişim başta olmak üzere hayatın neredeyse tüm alanlarında kullanılmaya başlanmasıyla ilgi alanlarını doğrudan etkileme gücüne sahip olmaya yönlendirmiş bulunmaktadır. Yeni iletişim biçimi toplumsal yapı içinde şekillenirken aynı zamanda toplumsal yapıyı da şekillendiren bir düalizm söz konusu olmaktadır. Bu düalizm içinde yeni ilişki ağı, yaşama biçimi ve alışkanlıkları; dijital eksenli sosyalleşme platformu ve süreci başta olmak üzere yeni sosyolojik durumları ortaya koymaktadır (Şentürk, 2017: 25). Dijital toplumsallığın artması ile birlikte, semantik Web olarak adlandırılan, yapay zekanın aktif olarak rol almaya başladığı ve kullanıcı bireyle bütünsel bir etkileşim yapısı kuran Web 3.0 ile birlikte sosyal yaşamın simüle edilebildiği sanal ortamlarda bireyin saatlerce zaman geçirmesi mümkün hale gelmektedir (Bayrak & Yeğin, 2020: 34). Böylece birey kimi zaman içinde bulunduğu Twitter, Facebook, Instagram gibi sosyal medya ortamlarını sosyalleşme aracına dönüştürebilmektedir. Sosyal medya ortamı ve sosyal ağ siteleri modern insanın kendini görünür kıldığı ve benlik temsilini gerçekleştirdiği (Bal & Coşan, 2018: 104) modern bir sahne haline günümüzde dönüşmüştür. Andrew V. Edwards, insanlar arası ilişkilerin birçok yönüyle internet ve onun doğurduğu, aracı olduğu teknolojiler tarafından paramparça edildiğini ifade etmektedir. Gerçek olmayan adlarla pek çok insanın bir kişiye ya da şirkete veri yüklemekle nihayetlenen ortamda karşılaştıkları kişileri gerçek kişiler ve arkadaşlar olarak kabul ettikleri görülmektedir. Mesaj yazmanın konuşmanın yerine geçmesi gibi, pek çok insani hallerin etkilendiği nüfus alanının büyük kısmı silikon bir çipin içindeki elektrona devredilmiş (Edwards, 2020: 75) olduğu ifade edilmektedir.

Yeni medya; cep telefonları, kameralar ve bilgisayarlar ile internet bağlantılı iletişim biçimlerini tanımlamaktadır. Yeni medya formlarının gündelik hayatın doğası üzerine de önemli etkileri bulunmakta; kamusal ve özel alan arasındaki sınırları bulanıklaştırarak farklı bölgelerde ve dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlar arasında daha hızlı iletişim biçimlerine imkân tanımaktadır. İnternet kullanımı; müzik, film ve spor gibi konular hakkında bilgi alışverişi için fan sitelerinin kurulmasından, küresel olarak yayılmış yeni toplumsal hareketler ve kendin yap politikasını güden diğer gruplar arasına kadar yerel ötesi haberleşme ve etkileşim alanına imkân tanımaktadır (Bennett, 2013: 145).

Sosyal paylaşım ağlarının bireyin kimlik oluşum sürecinde yarattığı farklılıklar ve bununla ilişkili olarak sosyalleşme sürecine olan etkileri yaşamın her alanında gözlemlenmektedir. İletişim ortamlarının küresel çapta yayılım göstermesi ve etkileşim niteliğini kazanmasıyla oluşan farklılaşmanın birey ölçeğinde en net görünürlük kazandığı alan sosyal paylaşım ağlarıdır. Sosyalleşme sürecinin bir parçası olan ve yarattığı etkilerle sosyalleşme tanımını dönüşüme uğratan bu mecralar, kimlik düzleminde oldukça önemli etkiler yaratmışlardır. Bireyin kimlik inşasında, kendini tıpkı Maslow’un pramidinde yer alan saygınlık katmanına erişmek için toplumda kendine nasıl bir yer aradığını görmenin yolu sosyal paylaşım ağları olabilmektedir. Bununla birlikte beğenilme ihtiyacının ifşası niteliğindeki paylaşımları; küresel ekseninde bireyin yaşam tarzına intikal edenler ve mahremiyet algısı üzerinde de şekillendirici etkilere sahiptir. Kimlik üzerindeki tüm etkileri toplumsal alanda da yansıma yaparken, paylaşımın bu denli olduğu bir ortamda gerek ideolojisini yayma, gerekse toplumu gözetim altında tutma perspektifleriyle iktidar ile yakından ilişkilidir (Şahoğlu, 2013: 1054).

Neumann 'Suskunluk Sarmalı Kuramı'nda toplumun ortak uzlaşmanın dışına çıkan bireyleri dışlamak ve toplumdaki ihraç etmekle tehdit ettiği 'dışlanma korkusu', insanları sürekli olarak hangi görüşlerin, davranışların, tercihlerin kabul edildiğini hangilerinin onaylanmadığını belirleyebilmek için etraflarını gözleme ve kestirimlerde bulunma durumlarında bırakmaktadır. İnsanlar çevrelerini dikkatle gözlemler, diğer insanların ne düşündüğünü, eğilimlerinin neler olduğunu anlama çabasındadırlar. Görüşlerinin, toplumun geri kalanıyla uyum içerisinde olduğunu düşündüklerinde; gerek özel gerekse kamusal alanda konuşmalarına daha fazla katılırlar ve rozetler, çıkartmalar ya da özel kıyafetlerle kendilerini daha sık ifade ederler. Azınlıkta olduklarını düşündüklerinde ise daha dikkatli davranarak susmayı tercih ederler. Susmaları, toplum içerisinde olduklarından daha zayıf görünmelerine yol açar. Suskunluğun kendini yeniden üreten bir sarmala dönüşmesine neden olur (Özçetin, 2018: 125). Yeni medya ortamında kullanıcılar, bilgi taarruzunun baskısı altında kaldıklarını ve yeni medya ortamında bulunmaktan veya kendilerini kaybetme hissine karşı tedirginliklerini ifade etmektedirler (Neuman, 2018: 141). Sosyal medyada gerçek kimliklerinin istenilen özelliğinin gizlenilebilmesi kullanıcılar açısından rahat ve özgür bir iletişim ortamı olarak değerlendirilebilmektedir. Bireyler dijital ortamlarda zayıf yönlerini gizleyebilirken, güçlü olarak düşündükleri özelliklerini ön plana çıkarabilmektedirler. Tüm bu gelişmelere bakıldığında; teknolojik donanım nedeniyle gerçeğin simülasyonunun çok başarılı olabilmesi zaman içinde, simüle edilenin gerçeğin yerine geçmesine yol açabilmektedir. Bu durum ise Baudrillard'ın bahsettiği gibi 'sahte gerçekler'in oluşumuna ortam hazırlamaktadır. Yeni medya gerçeği simüle ederek; yaratabildiği sanal gerçeklik, bireyin olmak isteyip olamadığı kimliklere kavuşmalarını, yapmak isteyip yapamadıklarını gerçekleştirmelerine aracı olabilmektedir. Bu durum yüzeysel olarak özgürleşme olarak değerlendirilse de bu özgürlüğün gerçekliği tartışılır (Tosun, 2013: 114).

VI. Sonuç

Dijital dünya ile bağlantılı pek çok dijital içerik, platform, oyun, sosyal medya vb. uygulamalara bakıldığında oluşturulan dijital kimliklerin gerçek hayattaki kimliklerden bağımsız olduğu görülmektedir. Kullanıcı adı olarak da ifade edilen bu dijital kimlikler bir yerde bireylerin internet ortamında rahat hareket edebilmelerine de imkân tanımaktadır. Sosyal medya ortamlarında özgür olma fikri çok yaygın bir biçimde paylaşılmaktadır. Sosyal medya ortamında kullanıcılar için paylaşımlar kişisel kriterlere göre olmaktadır. Kişisel geçerliliği olan paylaşımların seçilmesi ve sunulması ortak bir kural ve beklenti olarak ortaya çıkmaktadır (Schmidt, 2016: 53). Bu durum sosyal medya platformlarında belirli bir izleyiciye, takipçiye sahip olma ve beğenilme ya da paylaşımların başka kullanıcılar tarafından yeniden yayınlanması ile desteklenmektedir. Dijital platformlarda başka kullanıcılar tarafından desteklenme arzusu, platformların günümüzde başlıca motivasyon kaynakları arasında bulunmaktadır.

Sosyal medya ortamında bir arada bulunan insanların, Erving Goffman'ın 'Gündelik Hayatta Benliğin Sunumu'nda (1959) bahsettiği yüz yüze etkileşimde olduğu gibi; fiziksel olarak bir arada olduklarında birbirlerinin hareketlerini karşılıklı olarak etkiledikleri (Marshall, 2009: 835) bir durum söz konusu değildir. Mekân olarak çok farklı ortamlarda bulunan insanlar

farklı teknolojik iletişim araçlarının yardımıyla bir araya gelebilmektedir. Diğer taraftan kullanıcılar istenilen rollere bürünebilmenin konforunu da yaşayabilmektedirler.

Dijital dünyanın kullanıcı sayısının her geçen gün artmasının nedenleri arasında bulunan zaman ve mekândan soyutlanmış gerçek kimliklerin gizlenebildiği rahat iletişim ortamının çekiciliğidir. Goffman'ın sahne ve toplumsal etkileşim arasındaki analogisinde; tüm toplumsal etkileşim içinde, bir tiyatral performans içinde ön bölge ve arka bölgeden bahseder (Ritzer & Stepnisky, 2018: 76). Gündelik hayatta bireyler; sergileyecekleri performanslara göre sahne gerisinde, arka bölgede rollerine hazırlanırlarken, sosyal medya ortamında gerçek kimliklerinden uzak; tarz, biçim, görünüşlerini ve kimliklerini büyük ölçüde ifade eden 'suret'lerini sunmadan paylaşım yapabilmenin rahatlığını yaşayabilmektedirler. Kimi zaman toplum tarafından dışlanma korkusu ya da takipçileri tarafından beğenilme isteği gibi durumlar; bireyleri her an fikir iklimlerini yeniden değerlendirmeye sevk etmektedir. Bu değerlendirmenin sonuçları, kamu önündeki davranışları ve özellikle de fikirlerin açıkça ifade edilmesini ya da gizlenmesini etkilemektedir. Günümüzde sosyal medya gerçek kimliklerini yansıtmadan bireylerin gerçek duygu ve düşüncelerini paylaşarak kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamaktadır (Maigret, 2011: 255). Bu durum bir taraftan özgür bir alan olarak nitelenen sosyal medya ortamının, çeşitli nedenlerle güvende hissetmenin tezahürünü dijital dünyada gerçek kimliklerin kullanılmadığı 'Suresiz Toplum'a dönüşmesine olanak sağlamaktadır.

Kaynaklar

- Aksoy, E. (2009). Toplum ve Kültür. *Sosyolojiye Giriş* (İ. Çapçioğlu, H. Beşirli, Eds.). Grafiker.
- Arık, C. (2014). *İletişim Sosyolojisi Kuramsal Temeller*. Derin.
- Aust, S., ve Ammann, T. (2019). *Dijital Diktatörlük* (Çev. E. Yücel, H. Yılmaz). Hece.
- Bal, Z. E., ve Coşan, D. (2018). Tek Ebeveynli Ailelerin Çocuklarında Sosyal Medya Kullanımı ve Yalnızlık Duygusu, *Dijital Çağda İletişim* (S. Gezgin, Ed.). Eğitim.
- Baudrillard, J. (2010). *Tüketim Toplumu* (Çev.: H. Deliceçaylı, F. Keskin). Ayrıntı.
- Bauman, Z. (2015). *Akışkan Modern Dünyada Kültür*, (Çev.: İ. Çapçioğlu, F. Ömek). Atf.
- Bayrak, T., ve Yeğin, D. (2020). Korona Günlerinde Üniversite Öğrencilerinin Yaşadığı Sanal Ortam Yalnızlığı Sendromu. *Dijital Toplum* (A. Övür, Ed.). Der.
- Bennett, A. (2013). *Kültür ve Gündelik Hayat* (Çev.: N. Tokdoğan, B. Şenel, U. Kara). Phoenix.
- Çalışır, G. (2014). Sosyal Medyada Benlik İnşası, Sunumu ve Tüketimi, *Dijital İletişim Etkisi Uluslararası Akademik Konferans Bildiri Kitabı*, 176-185.
- Edwards, A.V. (2020). *Dijital Her Şeyi Yok Ediyor* (Çev.: M.Yener). Siyah Kitap.
- Endüstri 4.0 (2021, 3 Mart). <https://www.endustri40.com/endustri-4-0dan-toplum-5-0a/>
- Ertürk, D. (2017). Dijital kimliği sınırlı düşünmek. *Sosyoloji Divanı Sosyoloji Dergisi*, 5(9), 73-85. Çizgi.

- Fermanoğlu, Ö. M. (2019). *Yeni Medya*. Nobel Akademik.
- Gere, C. (2018). *Dijital Kültür* (Çev.: A. Akın, ve N. Pembecioğlu). Salon.
- Gözübüyüköğlü, U. (2021, 15 Mayıs). Web 1.0, web 2.0, web 3.0, web 4.0, web 5.0 nedir. (<https://bilgibilimi.net/web-1-0-web-2-0-web-3-0-nedir/>)
- Lupton, D. (2015). *Digital Sociology*. Typeset in Bembo by Refine Catch Limited.
- Macionis, J.J. (2015). Günlük Yaşamda Sosyal Etkileşim, *Sosyoloji* (Çev.: V. Akan, Ed.). Nobel.
- Macionis, J.J. (2015). Toplum, *Sosyoloji* (Çev: T.Tacoğlu). Nobel.
- Maigret, E. (2011). *Medya ve İletişim Sosyolojisi* (Çev. H. Yücel). İletişim.
- Marshall, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev.: O. Akınhay, D. Kömürçü). Bilim ve Sanat.
- Neuman, W.R. (2018). *Dijital Fark* (Çev.: G. Metin). The Kitap.
- Övür, A. (2020). Dijital Topluma Geçiş ve Yansımaları Üzerine Eleştirel Bir Bakış, *Dijital Toplum* (A. Övür, Ed.). Der.
- Özçetin, B. (2018). *Kitle İletişim Kuramları*. İletişim.
- Ritzer, G., & Stepnisky, J. (2018). *Modern Sosyoloji Kuramları* (Çev.: H. Hülür), De Ki.
- Schmidt, J.H. (2016). Twitter ve Kişisel Kamuların Doğuşu *Twitter ve Toplum* (K. Weller, A. Bruns, J. Burgess, Eds.). Epsilon.
- Şahoğlu, T.C. (2013). *Sosyalleşme ve kimlik inşası ekseninde sosyal paylaşım ağları*. XV. Akademik Bilişim'xx13, vol.1., pp.1047-1055
- Şentürk, Ü. (2017). *Yeni Toplumsal Bir Metin Olarak İnternet*. Çizgi.
- Tosun, B.T. (2013). Sanal Gerçeklik Özgürleştiriyor mu?, *Yeni Medya'da Demokrasi* (A. Algül, N. Üçer, Eds.). Litera Türk.
- Türk Dil Kurumu Sözlük, (2021, 2 Mayıs). *Sözlük*. [https://sozluk.gov.tr/?kelime=suret%20almak%20\(veya%20%C3%A7%20%B1karmak](https://sozluk.gov.tr/?kelime=suret%20almak%20(veya%20%C3%A7%20%B1karmak)
- Yeğin, D. (2020). Yeni Normal Dünya Düzeni, *Dijital Toplum* (A. Övür, Ed.). Der.